

А. В. Коломієць

Ціннісний дискурс
«Повісті полум'яних літ» О. Довженка

Існує чимало праць, присвячених творчості О. Довженка. Деякі аспекти кіноповісті розглядаються в загальних роботах про життя і творчість письменника, проте всебічного літературознавчого аналізу тексту поки що немає. П. Панч у акцентував увагу на тому, що у творі немає чіткого сюжету, підкреслював майстерність автора у персоніфікації мови героїв.

М. Власов побачив подібність стилю творів О. Довженка до стилю народного епосу. Цю ж думку розвивала Л. Слобожанінова, що пов'язувала цей твір з давньоруською літературою, зокрема зі «Словом о полку Ігоревім».

Ідейна сутність кіносценарію стала об'єктом зацікавлення І. Рачука, В. Костенка та І. Корнієнка. С. Коба присвячував увагу питанню проблематики кіноповісті.

Специфіка нашого підходу полягає у вивченні ціннісного дискурсу тексту О. Довженка.

Завдання нашої роботи – розглянути кіноповість О. Довженка у трикомпонентній єдності: автор-текст-читач, що, власне, й впливає з теорії дискурсу.

В широкому розумінні дискурс – будь-яка мова в процесі її застосування.

Велику увагу присвячували дослідженню теорії дискурсу такі наковці, як Ж.Коке, А. Греймас, Ж. Курте, Т. ван Дейк, Е. Бенвеніст, П. Серіо, Г. Почепцов, В. Карасик та ін.

З огляду на велику кількість спроб дати тлумачення поняття «дискурс», будемо послуговуватися визначенням Т. ван Дейка. Учений розуміє дискурс як «завершений чи тривалий «продукт» комунікативної дії, її письмовий чи мовний результат, який інтепретується реципієнтами.

В. Карасик виокремлює такі категорії дискурсу:

- конститутивні (відносна оформленість, тематична, стилістична та структурна єдність та відносна смислова завершеність);
- жанрово-стилістичні (стильова приналежність, жанровий канон, клішованість, ступінь ампліфікації/компресії);
- змістові (адресативність, образ автора, інформативність, модальність, інтерпретованість, інтертекстуальна орієнтація);
- формально-структурні (композиція, членованість, когезія).

На нашу думку, залучення окресленої вище моделі аналізу дискурсу для дослідження тексту О. Довженка буде цілком правомірним та доречним.

Заголовок аналізованої кіноповісті О. Довженка пов'язували з неоціненною пам'яткою Київської Русі «Повістю минулих літ» І. Рачук та Л. Слобожанінова. Так, можемо навести ознаки, що еднають твір Довженка з давньоукраїнським літописом: широкий хронотоп, епічність, порічний виклад подій, вкраплення різних поодиноких сюжетних картин, що створює ефект мозаїчності сюжету.

Автор у тексті – це безпосередній учасник подій, який постає своєрідним літописцем пережитої ним дійсності. Скориставшись

статтею О. Сліпушко «Образ автора «Повісті временних літ», зазначаємо, що кіносценаристу теж притаманні патріотичність викладу, широта політичного горизонту, живе чуття народу. Помітною є і державницька ідеологія твору.

Об'єктом зацікавлення для нас стали часово-просторові відношення. Гіперболічна сполука *«Земна куля оберталася у міжзор'яному просторі»* у наступних реченнях дає змогу сприймати війну як лихо *планетарне*, загальнолюдське: *«Диміла планета від Норкапу до Чорного моря»*.

Трохи вужчий хронотоп охоплює опозиція *«Берлін-Москва»*. Це – протилежні полюси, перший з яких представляє фігурер (уособлення всесвітнього зла). Він протистоїть позитивному полюсові – *Москві*, що втілює непохитну віру в перемогу Радянського Союзу, необхідність вирішувати життя народу та долі народів взагалі.

Марення Орлюка на операційному столі задають тему сімейних цінностей. Ми бачимо розгортання мікротеми краси та затишку і разом з тим родинної підтримки, яка виводить читача на особистісну систему цінностей людини.

У сцені захоплення фашистами школи, коли Уляна читала урок давньоруської історії, уривок: *«Тут відповіла йому дружина: «Князю, де ти своєю накладеши головою... – Там і ми накладемо своїми» – загомонів раптом весь клас і замовк»* демонструє також мотив дитячої незламності, і це свідчить про домінування патріотичної системи цінностей.

Кожен діалог аналізованої кіноповісті – це риторично випирана конструкція, підґрунтям якої є аргументи, спрямовані на переконання аудиторії. Безсполучниковість реплік у діалогах надає їм прискореного темпу, емоційності та красномовства: *«Я завоював», – говорить ворог. «Ні, це так здається тобі», – спростування; «Я вільний... Я вільний... Я і мій народ», – твердження. «Друга половина знищить тебе. І сам ти помреш. Але перед тим... ти проклянеш того, хто поставив тебе на шлях смерті», – емоційне підтвердження.*

Діалог Шредера з Уляною, в якому у відповідь на «ведмежу послугу» ворога лунає грізна відсіч молодої вчительки-комсомолки: *«Я не потребую вашого прощення»* засвідчує твер-

дість, впевненість та «жіночу мужність», що є демонстрацією патріотизму.

Почуття страху перед смертю та водночас патріотичну ідею сповідають у творі чотири гвардійці. Замикає плеяду цих бійців сержант Орлюк з гаслом: «*За Батьківщину!*». Воля до життя – основна ціннісна характеристика Орлюка, про що свідчить момент прохання ним зробити йому перев'язку.

Сцена одруження Івана та Уляни звучить як прагнення героїв не занехати найпотаємніші людські цінності, не зруйнувати внутрішнє єство, не знищити живу душу, не отруїти мозок думками про нещастя та смерть.

Отже, «Повість полум'яних літ» – це твір про війну, важливий твір свого часу, який засвідчує сповідування людиною багатуї системи цінностей, з домінуванням загальнолюдської – прагненням жити у щасті.